

MAREK WOŚ

Efekty hodowli dębu na gruntach porolnych zalesionych w XIX wieku na terenie Nadleśnictwa Gryfino*

Effects of Oak Growing on Former Agricultural land Afforested
in the XIXth Century in the Area of the Gryfino Forest District

Nadleśnictwo Gryfino w dzisiejszych granicach utworzone zostało 1 stycznia 1973 r. w wyniku połączenia nadleśnictw Gryfino i Rozdoły. Gospodaruje na dwóch obrębach leśnych o takich samych nazwach. Obręb Rozdoły stanowi część Leśnego Kompleksu Promocyjnego Puszczy Bukowej i Goleniowskiej powołanego decyzją Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dniem 1 lipca 1996 r.

Zespoły roślinne Puszczy Bukowej stanowią bardzo interesujący obiekt badań naukowych dla wielu ośrodków akademickich. Badania prowadzone są także przez Polską Akademię Nauk, Instytut Badawczy Leśnictwa, a także Muzeum Narodowe i inne instytucje.

W czasie kiedy w sposób poważny przystępuje się do zwiększania lesistości kraju warto choć bardzo pobieżnie wspomnieć o wysiłku leśników działających na tych terenach w ciągu ubiegłego wieku.

Szczególnie wymowne jest to na obszarze, gdzie dziś lesistość wynosi zaledwie 15 %, a terenów pod ewentualne zalesienia przybyło. Lasy nadleśnictwa ze względu na wiek, zasobności i udział gatunków, znacznie różnią się od przeciętnych w kraju. Sosna występuje na 45 % powierzchni, buk — 28 %, dąb — 10 %. Udział dębu został znacznie zwiększony szczególnie w XIX wieku.

Przeciętny wiek dębu na terenie nadleśnictwa wynosi 86 lat a zapas na 1 hektarze 304 m³. Są to jednak dane statystyczne, które należy uzupełnić danymi historycznymi, aby uświadomić sobie ogrom pracy leśników gospodarujących na tych terenach przez ostatnie dwa, trzy wieki.

---

* Referat wygłoszony na konferencji z okazji Jubileuszu prof. dr. hab. Stanisława Szymańskiego nt. "Hodowla lasu w proekologicznym modelu gospodarki leśnej". Publikacja dofinansowana z dotacji KBN 249-556.

Z tzw. mapy Lubinusa z 1618 roku wynika, że na obszarze dzisiejszego nadleśnictwa istniały jedynie trzy duże (kilkasethektarowe) kompleksy leśne i kilka mniejszych (ryc.). Zatem zdecydowana większość lasów powstała tu po datowaniu mapy. Zapoczątkowanie procesu planowych zalesień rozpoczęło się na przełomie XVIII i XIX wieku, kiedy Prusacy wykupywali tereny od prywatnych właścicieli i w ten sposób została utworzona własność państwowa przeznaczona do leśnego zagospodarowania. W tym też czasie powstały istniejące do dziś najbardziej imponujące drzewostany, które cieszą oko, duszę a i kasę również.

Gdy myślimy o drzewostanach w wieku 100, 120, 140 czy 160 lat wyobraźnia nasza nie wywołuje wspomnień historycznych, ale kiedy stwierdzimy, że drzewostan powstał np. w 1823 roku, wtedy uświadamiamy sobie, że pamięta on Powstanie Listopadowe, Wiosnę Ludów, Powstanie Styczniowe, Mickiewicza, Chopina, prawie wszystkie techniczne wynalazki prócz koła oraz obie wielkie wojny i nasze całe życie.

Zalesienia gruntów w sposób masowy rozpoczęły się w 1843 roku; powstało wtedy 147 ha dąbrów z udziałem innych gatunków. Wiąże się to z udokumentowanym wykupem gruntów przez administrację pruską oraz zakładaniem szkółek leśnych, czego szczególnym przykładem jest dzisiejszy Ogród Dendrologiczny w Glinnej. Trudno dziś ustalić co było przyczyną masowych zalesień, ale można stwierdzić, że był to proces zaplanowany i konsekwentnie realizowany przez dziesięciolecia.

O kunszcie i perfekcji wykonywanych prac najlepiej mogą świadczyć mapy, które były sporządzone i używane w tym okresie oraz stan drzewostanów na gruncie dziś. Oczywiście w dużej mierze wygląd drzewostanów jest wynikiem właściwie prowadzonych zabiegów pielęgnacyjnych przez ostatnie dziesięciolecia.

Z pewnością uwarunkowane było to m.in. latami urodzaju żołądzi oraz udatnością siewów na szkółkach. W latach 1843-1878 powstało 1312 ha drzewostanów ze znaczącym udziałem dębu. Jednak rekordowy jest rok 1888, kiedy zalesiono 343 ha wykupionych gruntów. Jeszcze w 1893 roku zalesiono 144 ha w 1898 — 107 ha, a w 1903 — 106 ha. Po tym — trwającym około 60 lat — okresie masowych zalesień następuje wyhamowanie tego procesu i do chwili obecnej nie obserwowano już takiej akcji — za wyjątkiem lat 1948 i 1958, kiedy zalesiono odpowiednio 97 ha i 137 ha, ze znacznym udziałem dębu. Na podkreślenie zasługuje fakt, że tereny objęte zalesianiem zostały zmeliorowane, wybudowano sieć dróg oraz wprowadzono nowoczesny podział powierzchniowy.

W dużej części obecny podział powierzchniowy wykorzystuje ówczesne prace urządzania lasu. Całość nadleśnictwa podzielona jest na 888 oddziałów leśnych, na których 1011 wydziełów stanowią drzewostany ze znacznym udziałem dębu lub lite dąbrowy, w których można bez problemu zauważyć rzędy nasadzeń. W około 90% wprowadzono tu dąb szypułkowy, pozostała część to oczywiście dęby bezszypułkowy i czerwony.

Sposób wprowadzania dębu oraz gatunków pielęgnacyjnych świadczy o tym, że celem było wyhodowanie drzew o najlepszych cechach jakościowych. Sadzono dąb w więźbie bardzo zróżnicowanej, np. 3×3, 3×6, 4×4, 5×5 z wprowadzeniem najczęściej dwóch rzędów świerka lub grabu rzadziej lipy na międzyrzędach. Przykładowy schemat przedstawia

RYC. Mapa Lubinusa z 1618 r. — na obszarze dzisiejszego Nadleśnictwa Gryfino istniały trzy duże kompleksy leśne i kilka mniejszych

rycina. O trafności takiego sposobu zagospodarowania gruntów porolnych świadczy duży udział sortymentów cennych uzyskiwanych z tych drzewostanów oraz zapas na 1 hektarze.

Mięszość surowca W Db

w roku 1994 — ogółem sprzedaż W Db	—	2563	
w tym:	A ₁	—	221
	A ₀	—	27
	B ₀	—	408
	Razem	—	656 26 %
w roku 1995 — ogółem		—	3013
w tym:	A ₁	—	150
	A ₀	—	75
	B ₀	—	611
	Razem	—	836 28 %
w roku 1996 do końca VIII 97 r. ogółem		—	2902
w tym:	A ₁	—	172
	A ₀	—	81
	B ₀	—	630
	Razem	—	883 30 %

Na marginesie należy zaznaczyć, że wielkości udziału sortymentów cennych w dużym stopniu zależą od umiejętności brakarskich służby leśnej. Prowadzone badania naukowe na stałych powierzchniach badawczych udokumentowane już od 1890 roku przedstawiają w sposób niepodważalny historię tych drzewostanów oraz efekty ich prowadzenia.

Na jednej z powierzchni założonej w drzewostanie grabowo-dębowo-bukowym z grabem w drugim piętrze obecny zapas na hektarze wynosi 720 m³ a roczny przyrost wahał się od 7 do 14 m³. Na powierzchni z dębem czerwonym i bukiem w drugim piętrze założonej w 1910 roku obserwuje się bardzo szybki wzrost wysokości jak i pierśnic drzew. Na początku badań wysokość wynosiła 10 m, obecnie 35, pierśnica — odpowiednio 10 do 54 cm. Do lat czterdziestych drzewostan ten uzyskał mięszość około 360 m³/ha.

Pierwsza powojenna (1958) inwentaryzacja wykazała 720 m³ dębu na hektarze i 110 m³ buka. Obecnie jest to rekordowy z pewnością nie tylko dla Nadleśnictwa Gryfino zapas na pniu bo wynosi 1300 m³ na 1 hektarze.

Badania wykazują, że w ostatnim okresie przyrost mięszości na 1 ha wynosił 28 m³ rocznie. Świadczy to o dynamice wzrostu dębu czerwonego na odpowiednio dobranym siedlisku. Badania na tych powierzchniach kontynuowane będą do naturalnego rozpadu

drzewostanów i z pewnością przysłużą się do dalszego doskonalenia wykorzystania możliwości produkcyjnych siedlisk oraz sposobów zagospodarowania gruntów porolnych.

W tym miejscu należy podkreślić bardzo dobre wyniki współpracy leśników polskich i niemieckich. Między innymi w 1958 roku została nawiązana ścisła współpraca Instytutu Nauk Leśnych w Eberswalde z Instytutem Badawczym Leśnictwa w Warszawie efektem czego było przekazanie dokumentacji z prowadzonych wcześniej badań, które umożliwiają ich kontynuowanie.

Zadania jakie dzisiejsza rzeczywistość stawia przed leśnikami są bardzo podobne do tych, które zostały wykonane w poprzednich pokoleniach. Zrealizowanie ich w sposób przynoszący podobne efekty z pewnością zostanie docenione także przez przyszłe pokolenia oraz będzie potwierdzać, że praca leśnika jest sztuką leśną — *ars silvatica*.

Inspiracją do działań powinny być m.in.: możliwość wykorzystania sprawdzonych sposobów zagospodarowania gruntów porolnych, zdecydowanie większe możliwości techniczne oraz konieczność świadomego kształtowania środowiska przyrodniczego. Najważniejsze decyzje umożliwiające przystąpienie w sposób masowy do zalesień — tak jak to było w XIX wieku — muszą być podjęte jak najszybciej. Nieuregulowana jest np. kwestia granicy polno-leśnej.

Rozpoznanie zakresu zadań oraz uwarunkowania prawno-organizacyjne są pierwszym koniecznym etapem czekających nas prac — podobnie jak to było sto kilkadziesiąt lat temu. Następny etap to już tylko korzystanie z doświadczeń i wyników pracy naszych przodków i nauczycieli.

Z Nadleśnictwa Gryfino